

PARIS — EXPOZIȚIA BRÂNCUȘI

dr. PAUL REZEANU

O expoziție Brâncuși este oriunde în lume un eveniment. Și încă ce eveniment... La Paris, și mai mult ca sigur în S.U.A., acest eveniment capătă dimensiuni nebănuite. Că este așa ne-a demonstrat-o vernisajul și primele zile ale expoziției deschise la Paris, în Marea Galerie de la etajul al V-lea, de la Centre Georges Pompidou. Mii și mii de oameni așteptau nerăbdători, la o coadă imensă, să intre în expoziție, să vadă cu ochii lor capodoperele create de părintele sculpturii moderne, de cel mai mare sculptor al secolului al XX-lea, de românul Constantin Brâncuși.

O expoziție Brâncuși, organizată, pentru prima oară, la Paris... Niciodată în lume nu au fost reunite atâtea opere ale marelui sculptor: 205, după catalog, 203 în realitate. Lipsesc — în ultimul moment n-au mai fost împrumutate — două *Păsări în spațiu*, cele de la Camberra, două minuni ale lumii. E drept, de asemenea, mai lipsesc și alte lucrări, dar să nu uităm că o expoziție exhaustivă Brâncuși este, în mod categoric, imposibil de realizat. Dar, oricum, ce s-a realizat, e formidabil...

Catalogul expoziției, 400 pagini, 590 ilustrații, este opera lui Margit Rowell, Ann Tempkin și Teya Bach. E apărut în condiții grafice de excepție, la Gallimard.

Organizatoarea expoziției de la Paris a fost americanca Margit Rowell. Ea a dispus de un buget de 24 milioane franci francezi, la care s-a adăugat „sponsoriizarea” de la marea firmă Havas. Apoi, o armată de oameni, de specialiști, i-au stat la dispoziție. Că a reușit, sau nu,

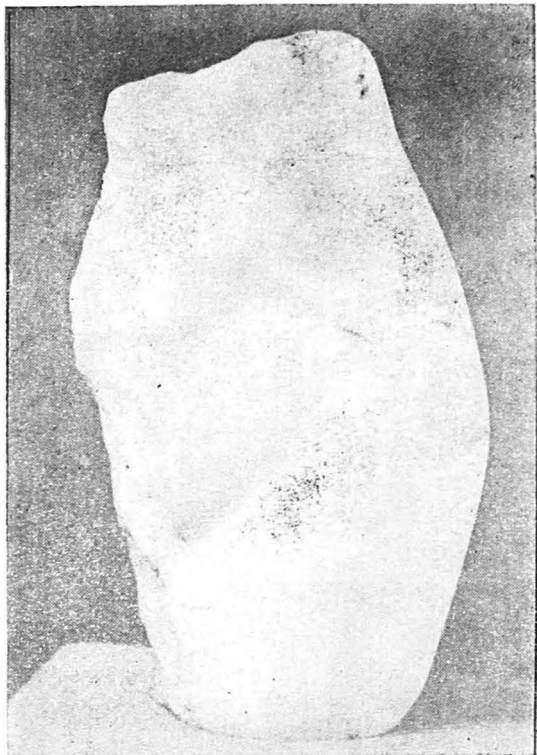
să facă o expoziție care să îndeplinească toate exigențele, toate gusturile, această altă problemă. Oricum, meritul său constă mai ales în faptul că a reușit să reunească, la Paris, 106 sculpturi, 42 de desene și 55 de fotografii executate de Brâncuși. Cele mai multe lucrări provin din S.U.A. și Franța. Pe locul trei — Ro-

Constantin Brâncuși (1876—1957)

Măiastra

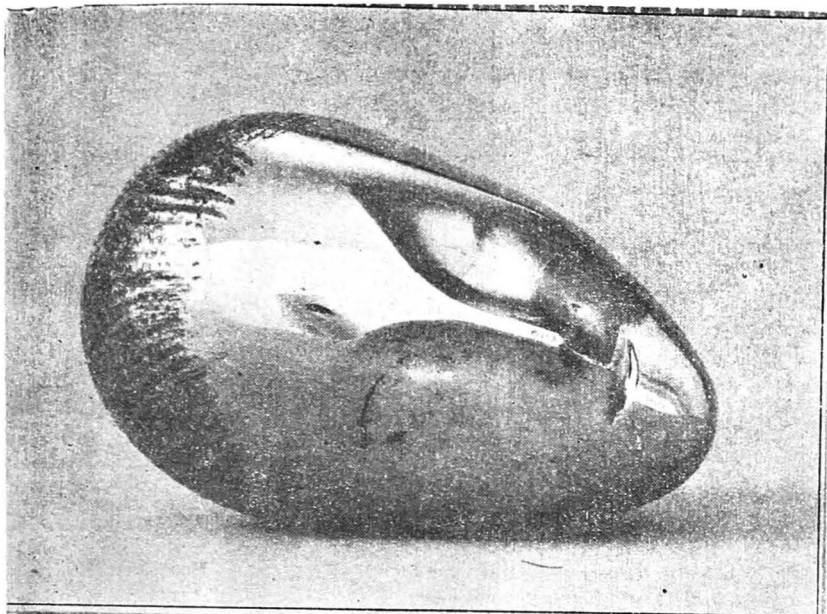

Tors (Coapsa)

inensitate extraordinară. „Am vrut ca «Măiastra» să-și ridice capul fără să exprime prin această mișcare un sentiment de mândrie, de orgoliu sau o sfidare, spunea Brâncuși. A fost, pentru mine, problema cea mai grea și mi-a trebuit multă vreme și trudă până ce să ajung să redau prin ea avântul zborului”. Inspirată din basmul românesc, *Măiastra* este o pasăre miraculoasă și o temă majoră în opera lui Brâncuși.

În sala a treia rețin atenția, în mod deosebit, operele din două vitrine: în una sunt expuse alături *Torsul* (1909), de la Muzeul de Artă din Craiova și cel de la Stuttgart, din 1912. Sunt ultimele lucrări realizate în stil realist, figurativ, tradițional, de Brâncuși. „*Temporalul și inefabilul se contopesc aici într-unul singur: Frumosul, care devine un adevăr obiectiv, fără față, fără dos, ca unul singur, ca și Numărul, ca și Opera!, cum el trebuie arătat, cum el trebuie enunțat*” (V. G. Paleolog). Mai trebuie adăugat,

aici, credem, că aceasta este vitrina cu cea mai frumoasă rezolvare a iluminatului: lumina — plăcie! În a doua vitrină sunt expuse două *Muze adormite*. Ambele au fost executate în 1910, în bronz polizat. Una este a Muzeului Național de Artă Centre Georges Pompidou și este reproducă pe afișul expoziției, iar cealaltă, a Institutului de Artă din Chicago. Se știe, de asemenea, că pentru realizarea acestor opere Brâncuși a avut drept model pe Baroana Renée Irana Frachon și că din *Muza adormită* sunt mai multe exemplare din marmură și bronz. Lucrarea este, în fond, „un simplu ovoid culcat, care nu are decât o ușoară atingere cu soclul. Linia nasului se desfășoară pe două laturi, ca un triunghi cu direcția ascendentă sau ca o dinamică deschidere către ușoara bcltire a frunții: gura și arcadele ochilor închise sunt abia indicate pe planurile fin și sensibil modelate pe care lumina se scurge în șoaptă ca o mângâiere. Cufundarea în vis e cu

Muza adormită

măiestrie sugerată în lumina blondă a ovoidului care plutește parcă într-un spațiu poetic” (Ionel Jianu). Că este așa, ne-o spune și modelul, barca Frachon: „din toate portretele pe care mi le-au pictat sau sculptat atâția artiști, bronzul lui Brâncuși e cel mai asemănător, căci, deși lipsit de trăsături, evocă farmecul meu blond”.

Ne purtăm apoi pașii prin celelalte săli ale expoziției Brâncuși. Întâlnirea cu o serie de lucrări celebre este tulburătoare. *Prometeu*, *Noul născut*, *Primul pas*, *Începutul lumii*, *Primul strigăt*, *Himere*, *Tors de tânără*, *Tors de tânăr*, alte Muze, *Adam și Eva*, *Socrate*, *Șeful*, *Vrăjitoarea*, *Leda*, *Miracolul*, *Peștele*, *Păsăruica*, *Doi pinguini*, *Nancy Cunard*, *Cariatide*, *Portretul lui Eleon Lane*, *Plantă exotică*, *Regele regilor* etc., etc. le privești și nu-ți vine să crezi.

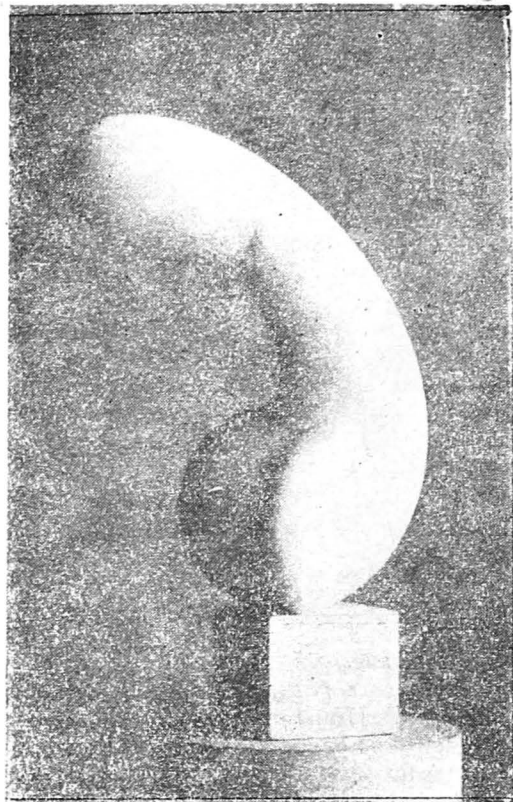
În ciclul *Domnișoara Pogany* Brâncuși a realizat, în mai bine de două decenii, 19 variante, în ghips, bronz sau marmură de diferite culori. Din acestea, în expoziția de la Paris, atrag atenția, în mod deosebit, cele două exemplare de la Muzeul de Artă din Philadelphia, ambele în marmură, dar realizate unul în 1912 și celălalt în 1931, exemplarul din 1913, din bronz, de la Muzeul de Artă

Modernă din New York, cel din 1919, din marmură, dintr-o colecție particulară de la Zürich, precum și ultima variantă, în bronz, realizată în 1933 și aflată la Muzeul Național de Artă Modernă din Paris. *Domnișoara Pogany* este în fond un portret. El a evoluat, de-a lungul anilor și „ce importanță mai poate avea faptul că a existat o ființă care purta acest nume, că ea a vizitat atelierul lui Brâncuși prin 1910 sau 1911, că i-a pozat, așa cum pretinde, și că s-a stabilit apoi în Australia după Război? Existența fizică a Domnișoarei Pogany își pierde orice însemnătate în vremelnicia ei. Ceea ce rămâne și înfruntă veșnicia e imaginea domnișoarei Pogany, așa cum rezultă din sculpturile pe care Brâncuși le-a creat sub acest nume” — (Ionel Jianu), de la o formă relativ figurativă, la o expresie din ce în ce mai simplă, mai sintetică.

Un loc aparte, în expoziție, îl are „portretul” *Principesei X*. Toată lumea cunoaște, desigur, scandalul provocat de expunerea acestei opere la Salonul Independenților de la Paris, din anul 1920 și de aceea cele două exemplare prezente acum în expoziție, cel din marmură, realizat în 1915 și aparținând Galeriei de Artă a Universității din Nebraska, și

Domnișoara Pogany

Principesa X

cel din bronz polizat, realizat în 1915/1916 și aparținând Muzeului Național de Artă Modernă din Paris, sunt examinate de vizitatori cu atenție. Aluziile figurative sunt aici extrem de sumare. Întreaga sculptură este, în fond, „redusă la curba unui cilindru subțire, având la o extremitate un fel de ovoid înclinat, iar la cealaltă o sferă din care urcă cilindrul ascendent. Întreaga sculptură este de o admirabilă grație și seninătate. Mișcarea e lentă, armonioasă, iar lumina are o funcția activă lunecând pe rotunjimile mlădioase, creând un spațiu sculptural în care răsună melodia acestei fermecătoare apariții, de o superbă puritate” (Ionel Jianu).

Negresa albă, marmură, 1923, de la Muzeul de Artă din Philadelphia, și *Negresa blondă*, din bronz polizat, 1933, de la Muzeul de Artă Modernă din New York (regretăm lipsa celor de la San Francisco și Duisburg), fac parte din

ciclul ovoidelor. Deși se vor portrete, orice asemănare fizică cu modelul se exclude. „Negresele” au forma unui ou mai mare, care au în partea superioară un ou mai mic, iar în partea inferioară, marginală, o pereche de buze. Versiunile în marmură și bronz „demonstrează încuizabila capacitate a sculptorului de a plasa o mulțime de schimbări de finețe și alte ajustări, într-un obiect de dimensiuni reduse” (Sidney Geist). Aproximarea lui Brâncuși de arta africană, în aceste lucrări, este indiscutabil greșită.

Deși în expoziție sunt expuse doar nouă *Păsări în spațiu* (lipsește cea două de la Canberra, cea de la Venetia ș.a.) reprezentarea acestora este mai mult decât satisfăcătoare. Considerat ca ciclul cel mai complet, cel mai bogat din creația lui Brâncuși, el l-a preocupat pe sculptor între 1919 și 1941 și a reprezentat împlinirea unui vis: „N-am căutat, de-a lungul întregii mele vieți, decât să

redau esența zborului. Zborul, ce fericire!”, a spus, cândva el. Și, fără îndoială, așa e. E suficient să privim câteva clipe *Pasărea în spațiu* de la Muzeul de Artă din Philadelphia (varianta în marmură galbenă, 1923/4 și varianta în bronz polizat, 1924), cele de la Galeria Națională din Washington (marmură albă, 1925 și bronz polizat, 1927), varianta de la Pasadena (bronz polizat, 1931), sau ultima variantă, cea de la Muzeul Național de Artă din Paris (bronz polizat, 1941) pentru a ne da seama de ceea ce a vrut să spună Brâncuși. Elipsa lor este desăvârșită, forma aerodinamică anunță,

Cocoșul

cu câteva decenii înainte, rachetele cosmice. Nimic nu poate opri zborul. Avântul spre spațiul cosmic e sugerat de forme atât de simple, siluete elegante, grațioase, zvelte, lipsite de încordare. Seninătatea, siguranța, bucuria izbânzii, strălucirea luminii care alunecă în blânde luciri, iată ce ne impresionează. Privindu-le, fără să vrem, ne aducem aminte cuvintele lui Brâncuși: „*Vreau să sculptez forme care să dea bucurie oamenilor*”.

Cocoșul, de la Muzeul de Artă Modernă din New York (lemn de nuc, 1924) și cei expoși în reconstituirea unei părți a atelierului lui Brâncuși (în ghips sau bronz poleit) reprezintă imaginea plastică a unui chiot de bucurie. El este sculptura care întruchipează cel mai strălucit triumful vieții: „*Cocoșul sunt eu!*” a spus Brâncuși. Redus la cea mai simplă expresie el este o admirabilă reușită plastică. *Cocoșul* a fost cea din urmă sculptură la care a lucrat Brâncuși. El merită privit...

O secțiune aparte a expoziției îl prezintă pe Brâncuși desenator. Sunt, în general, portrete, nuduri, schițe, studii de lucrări în creion, peniță, dar și acuarelă, guașă și chiar ulei. Puține la număr, aceste lucrări se află răspândite în cele patru zări. Pentru prima oară sunt reunite în expoziția de la Paris.

Tot pentru prima oară publicul poate să-l „vadă” pe Brâncuși fotograf. Astfel, cele peste cincizeci de fotografii expuse, executate de el, prezintă lucrările sale (e cunoscut faptul că lui Brâncuși îi plăcea să-și fotografieze lucrările din diverse unghiuri, cu lumini diferite, că a avut mai multe aparate de fotografiat etc.), aspecte din atelier, el la lucru, în atelier, sau în momente de destindere. Valoarea documentară este indiscutabilă și completează, credem, în mod fericit, cunoașterea omului, a artistului care a fost.

Adevărat eveniment al anului „Expoziția Brâncuși”, de la Paris, se vrea și este un moment pe care iubitorii de artă, din lumea întreagă, nu pot să-l scape.